

“KİTABİ-DƏDƏ QORQUD” DASTANIN LİNGVOSTATİSTİK TƏHLİLİ

«Dədə Qorqud» dastanı ingilis dilinə görkəmli türk alimi, professor Faruk Sümer, Ankaranın ingilis ədəbiyyatı professoru Əhməd Uysal və Texas Universitetinin ingilis dili müəllimi Varren Valker tərəfindən tərcümə edilib. Dastanın əsas iştirakçıları Oğuz qəbilələridir. Oğuz və türkmən qəbilələri hələ VI-VII əsrlərdən başlayaraq, Azərbaycana gəlir, yerli əhali ilə qaynayıb qarışır, həmişəlik burada qalırdılar. «Dədə Qorqud» dastanlarında iştirak edən oğuzlar artıq bu dövrlərdə azərbaycanlıların etnik tərkibinə daxil olmuş və Azərbaycan xalqının müəyyən hissəsinə çevrilmiş oğuzlardır.

Oğuz qəhrəmanları, Dədə Qorqud haqqında türkdilli xalqlar içərisində çoxlu rəvayətlər yayılmışdır. Bunlar geniş mənada «Oğuznamə» adlanır. «Kitabi Dədə Qorqud»un hər bir boyunun sonunda Qorqud gəlib oğuznamə qoşur. «Oğuznamə» türkdilli xalqların qədim müştərək yaradıcılığıdır. Dastanı diqqətlə oxuyanda aydın olur ki, burada əhali ən çox köçəri həyat keçirir, maldarlıqla məşğul olmuş.

Ona görə də köçəri patriarxal həyat sürən insanların həyatı, mübarizəsi, məişəti, adət və ənənəsi və dünyagörüşü dastanda əsas yer tutmaqdadır.

Bununla yanaşı, burada vətənpərvərlik, qonaqpərvərlik, ana və övlad məhəbbəti, qadınlara hörmət, mübarizlik, düşmənlərə nifrət, qəhrəmanlıq və s. kimi gözəl bəşəri hissələr də ifadə edilmişdir.

«Kitabi Dədə Qorqud» dastanları nəzm və nəsr hissələrindən ibarətdir. Dastanda deyilir: «Dədəm Qorqud gəldi, boy boyladı, söy söylədi, bu Oğuznaməyi düzdü, qoşdu, belə dedi».

Burada «boy» dastanın nəsr hissəsinə deyilir, həm də dastan mənasında işlənir, «söy» isə dastanın nəzm hissəsidir.

Şübhəsiz, dastanın nəsr hissəsi nağıl edilmiş, nəzm hissəsinə isə ozanlar qopuz çalib müəyyən hava ilə oxumuşlar. Ona görə də dastanda nəsr və nəzm üzvi surətdə bir-biri ilə bağlıdır, biri digərini tamamlayır.

«Kitabi Dədə Qorqud»dakı 12 boyun hər birində bir qəhrəmanın igidliyi nağıl edilir. Dastanda təsvir edilən qəbilə - tayfanın başında xanlar durur. O, göstərişlər verir, məclislər qurdurur: oğuz qəhrəmanlarına başçılıq edir və s. Ancaq dastanın əsas qəhrəmanı Qazan xan və başqa igidlərdir. Onlar xarici basqınlara qarşı vuruşur, Vətən, el uğrunda mübarizə aparırlar.

«Dədə Qorqud» dastanının boyları xalq həyatının müxtəlif sahələrini əhatə edir. Burada yalnız Vətən yolunda mübarizə, müharibə deyil, xalqın məişəti, sevgisi, arzusu, adət-ənənələri və s. ilə əlaqədar mühüm məsələlər də öz bədii əksini tapmışdır.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi «Dədə Qorqud» dastanları yazıların hamısını əhatə etmir. Lakin bununla belə, biz «Kitabi-Dədə Qorqud» haqqında yazılmış tədqiqatları da bu zəngin abidənin elmi-tənqidi şərhinin başlanğıcı hesab edirik.

Dədə Qorqud bütün dastanlar boyu iştirak edir. Onun şəxsiyyəti haqqında mübahisələr vardır. Bəzilərinin fikrincə, Dədə Qorqud bu dastanların yaradıcısıdır. Əlbəttə, bu ehtimalı düzgün hesab etmək olmaz. Ona görə ki, Dədə Qorqudun tarixi sima olması haqqında əlimizdə mötəbər bir məlumat yoxdur. Əsas ağlabatan budur ki, dədə Qorqud əfsanəvi bir surətdir.

O zaman xalq arasında müdrik qocalar, məsləhətçilər olmuşdur ki, onlar da dədə, bilici, adlanmışlar. Onlar həm də sənətkar olmuş, məclisləri dolaşaraq qopuz çalmış və xalq qəhrəmanlarının rəşadətini tərənnüm etmişlər. Dədə Qorqud da belə ağıllı, müdrik qocaların, qopuz çalib məclis idarə edən ozanların ümumiləşmiş surətidir. Başqa cür desək, bu dastanı ozanlar yaratmışlar.

Dədə Qorqud özü isə dastanda Azərbaycan ozanlar kollektivinin surətidi. Təsədüfi deyildir ki, Dədə Qorqud çox zaman Xızr, övliya kimi qələmə verilir. Guya o, müqəddəsdir. Dastanın bir çox boylarında buna rast gəlirik.

Dədə Qorqud haqqında türkdilli xalqlar arasında çoxlu əfsanələr dolaşır. Bu əfsanələrdə o, övliya, peyğəmbər, ağsaqqal, sərkərdə, həkim, loğman, ozan və s. kimi təsvir edilir. Hətta qopuzu ixtira edən odur. Azərbaycanda, Orta Asiyada onun qəbirləri olduğu göstərilir. Bütün bunlara görə də biz Dədə Qorquddan epik bir surət kimi söhbət açıyıq. Dədə Qorqud döyüşə gedən qəhrəmanlara əvvəlcə xeyir-dua verir, yola salır, qələbədən sonra təşkil olunmuş şənlik məclisində həm ad qoyur, həm də çalib oxuyur, oğuznamə düzür.

Dastanın ən maraqlı surətlərindən olan Qaraca Çoban əməkçi xalqın nümunəsidir. Onda xalq gücü, qüvvəti vardır. Çoban bir də həm də öz ağılı, bacarığı, tədbiri, səxavəti ilə məşhurdur. «Atalar demişdir ki, yoruldun sarbana acdın çobana» kimi xalq məsəli dastanlarda tez-tez təkrar edilir. Çoban eyni zamanda bərəkət, səxavət, bolluq, xeyirxahlıq rəmzidir. Dastan və nağıllarda həmişə o, ac və yorğun qəhrəmanları doydurur, onlara kömək edir, məsləhət verir, yol göstərir. Belə güclü, səxavətli çobanların tipik bir surəti də «Kitabi Dədə Qorqud»da verilən Qaraca Çobandır. Ozan Qaraca Çobanı çox maraqlı və şirin ifadələrlə təsvir edir. Qaraca Çoban nəhəng bir insandır. Onun sapandının içi üçyaşar dana dərisindəndir, qolları üç keçinin tükündən toxunmuşdur. Hər atanda on iki batman daş atır. Atdığı daş yerə düşmür, düşəndə toz kimi sovrulur, ocaq kimi oyulur, daş düşən yerdə üç il ot bitmir.

⁷⁶ BDU-nun Filologiya fakültəsi İngilis dili (təbiət fakültələr üzrə) kafedrasının müəllimləri huseynov2004@bk.ru, aygun.mehdiyeva.80@inbox.ru

Belə qüvvəli qəhrəmanlar, şübhəsiz, xalqın mənafeyini qoruyur, düşmənlər üzərində qələbə çalıb xalqı təhlükədən qurtarır. Məhz ona görə də xalq öz qəhrəmanlarının məğlubedilməzliyini heyrətamiz bir dillə təsvir edir.

Ümumiyyətlə, şifahi xalq ədəbiyyatımızda qadın surətinin təsvirinə geniş yer verilir. Xalq «Aslanın erkəyi dişisi olmaz», «Arvad evin gülüdür» atalar sözlərində, bir sıra hazırcavab nağıllarında göstərir ki, qadınlar da ağıllı, düşüncəsi hətta fiziki qüvvəsi etibarilə kişilərlə bir sırada durur. «Kitabi Dədə Qorqud» boylarında da maraqlı qadın surətləri vardır. Buradakı qadınlar ağıllı, tədbirli, xarici görünüşcə gözəl, insanpərvər və qəhrəman kimi təsvir edilirlər.

Qadınlar, hər şeydən əvvəl, gözəl və qayğıkeş anadırlar. «Dirsə xan oğlu Buğacın boyu», «Salur Qazanın evinin yağmalanması» boylarında anaların balalarına olan məhəbbətinin ibrətamiz nümunəsi əks olunmuşdur.

Qadınlar həm də gözəl dost, sadıq və vəfali ömür yoldaşdırlar. «Bamsı Beyrək», «Dəli Domrul» boyları buna aydın misaldır. «Dəli Domrul»da valideynin qiymadığı canı qəhrəmana həyat yoldaşı bağışlayır. Bu dastanlarda qadınlar həm də məğlubedilməz, şücaətli qəhrəman kimi təsvir edilmişlər. «Uruzun əsir olduğu boy»da Burla Xatun yağılara qarşı vuruşur. Maraqlıdır ki, dastanda qəhrəmanlar özlərinə məhz belə igid qızlar axtarırlar.

«Kitabi Dədə Qorqud»da o zaman ailədə, cəmiyyətdə qadınlara münasibətə dair maraqlı məlumatlara rast gəlirik. Dastandakı müqəddimədə qadınlar dörd yerə bölünür. Burada evdar, qonaqpərvər, işgüzar, səxavətli, xoşrəftar qadınlar təriflənir, əksinə, gəzəyən, pinti, israfçı, dedi-qodu ilə məşğul olan qadınlar pislənir.

Dədə Qorqud boyları sonrakı dastanlarımıza qüvvətli təsir göstərmişdir. Sonrakı qəhrəmanlıq dastanlarımız da forma etibarilə «Kitabi Dədə Qorqud» kimi qurulmuşdur.

Bütün xalq dastanlarımız «Kitabi Dədə Qorqud kimi nəsr və nəzm hissələrindən ibarətdir. Bunlardan başqa, «Kitabi Dədə Qorqud»da ayrı-ayrı epizod və əhvalatlar da vardır.

«Dədə Qorqud» boyları xalq qəhrəmanlarının da formalaşmasına kömək etmişdir. Burada da həm forma, həm də məzmun cəhətdən oxşarlıq çoxdur.

Bildiyimiz kimi, Dədə Qorqud dastanında Ozan müqəddəsdir, bilici, övliya sayılır, hətta əlində qopuz (saz) olan düşmən belə öldürülmür.

«Dədə Qorqud» dastanlarının hər birinin sonunda Dədə Qorqud gəlib qopuz çalır, ya ad qoyur, yaxud da bir xeyirxah məsləhətçi kimi xeyir - dua verir: «... Yerli qara dağların yıxılmasın! Kölgəlicə qaba ağacın kəsilməsin! Çaparkən ağ boz atın büdrəməsin. Çalışında qara polad üz qılıncın kütəlməsin...» və s.

Belə sonluqlar sonralar yaranan xalq romanlarımızda da vardır. Qəhrəmanlar uzaq səfərdən qayıdır, öz sevgilisini də gətirir, böyük şadlıq olur. Bu zaman aşiq gərib onların toyunu edir və duvaqqapma söyləyir.

Bütün bunlar göstərir ki, «Dədə Qorqud» boyları həqiqətən bizim həm qəhrəmanlıq, həm də məhəbbət dastanlarımızın yaranıb formalaşmasında mühüm rol oynamışdır.

«Kitabi Dədə Qorqud» dastanı müxtəlif dövrlərdə müxtəlif tərcüməçilər tərəfindən tərcümə olunmuşdur. Bu tərcümlərdə onların özlərinin özünəməxsus metodları, tərcümə üsulları vardır. Hər bir tərcüməçi özünün üstün tutduğu formada dastanı tərcümə etmiş, sətiraltı və sətirüstü mənaların tərcüməsini izahlı formada öz oxucusuna çatdırmağa çalışmışdır. Dastanda bir çox sözlər işlədilmişdir ki, onların sətiraltı mənaları həmin sözün yaranma səbəbini və hansı dövrlərə aid olduğunu aşkar edir. Eynilə tərcümə olunmuş mətnləri oxuyan oxucular dastanla bərabər burada aydın formada göstərilmiş tarixi hadisələrlə, müxtəlif dövrlərlə tanış ola bilər.

«Kitabi Dədə Qorqud» eposunda sətiraltı və sətirüstü mənaların tərcümə metodları bir çoxlarını maraqlandıran mövzulardan biridir. Ümumiyyətlə, sətiraltı və ya sətirüstü mənaların tərcümə üsulları tərcümə prosesində ən vacib üsullardan biridir.

Və eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, sətiraltı və sətirüstü mənaların izahı olmadan «Kitabi Dədə Qorqud» eposunun oxucu tərəfindən başa düşülməsi çox mürəkkəb bir proses olardı və ya bu eposun başa düşülməsi ümumiyyətlə qeyri-mümkün olardı.

«Kitabi Dədə Qorqud» eposu çox qədim xalq dastanlarından biridir. Buna görə eposun dili olduqca mürəkkəbdir. Eposda elə sözlər, cümlələr və ifadələr işlənmişdir ki, müasir dövrdə bu sözlərə, ifadələrə ümumiyyətlə, rast gəlmək mümkün deyil. Məhz bu səbəbdən də həmin cümlələrin, sözlərin və ifadələrin sətiraltı mənası izah olunmalıdır.

Eposun dili olduqca mürəkkəbdir. Burada elə cümlələr işlənmişdir ki, onları original tekstdə oxuduqda heç bir şey başa düşülmür. Əgər bu cümlələr tərcüməçilər tərəfindən olduğu kimi tərcümə edilsə və oxucuya heç bir izahat verilməsə, bu eposdan ümumiyyətlə, heç bir şey başa düşmək olmaz.

Eposun orijinal tekstində işlədilmiş belə bir cümləyə nəzər yetirək: «Təpəyənin köpünü süsəyən yatırır». Bu cümləni olduğu kimi saxlasaq oxucu bu cümlədən heç bir şey başa düşməyəcək. Bu məsələ də həmçinin qədim Oğuz məsələsidir, ola bilsin ki, bu məsələ qədim Oğuz elində çox tez-tez işlədilmiş və mənası hamı tərəfindən başa düşülmüşdür.

Lakin zaman keçdikcə bu məsələ leksikologiyadan uzaqlaşmış və digər bir məsələlə əvəz olunmuşdur.

Bu məsələnin mənası belədir ki, dinsizin öhdəsindən imansız gələr. Bildiyimiz kimi, bu məsələ hal-hazırda aramızda işlənməkdədir. Hazırda bu məsələni işlətsək, məsələnin mənası hamı tərəfindən başa düşülər.

Eyni zamanda eposu tərcümə edən tərcüməçilər də bu cümlənin tərcüməsini hər biri başa düşdüyü kimi öz oxucusuna çatdırmağa çalışmışdır. Tərcüməçilərin tərcümələrinə nəzər salsaq, onların fərqli olduğunun şahidi olarıq.

Görkəmli türk alimi professor Faruk Sümer bu cümlənin tərcüməsini belə vermişdir: «The belly of a kicking animal is torn by a butting animal». L.Lewis isə cümləni belə tərcümə etmişdir: «We shall set a thief to catch a thief». Və tərcümə ilə

yanaşı L.Lewis cümlənin sətiraltı mənasını öz oxucularına belə vermişdir: «Bu ifadə sevdiyi bir şəxslə yenidən qovuşan hər hansı şəxsə gözyədliliyi vermək üçün istifadə olunur».

Tədqiqat işinin əsas məqsədi Azərbaycan xalqının ilk yazılı abidəsi sayılan «Kitabi Dədə Qorqud» dastanlarının indiyə qədər mövcud olmuş ənənəvi tədqiqatlardan fərqli olaraq, yeni baxımdan sətiraltı, sətirüstü mənalara araşdırılması, tərcümə olunmuş mətnlərdə bu sətiraltı və sətirüstü mənalara hansı yolla verilmə üsullarının mahiyyətinin açılmasıdır.

Eyni zamanda tədqiqat işinin məqsədi sətiraltı və sətirüstü mənalara vacibliyini, zəruriliyini aşkar etməkdən ibarətdir.

Bu yolla «Kitabi Dədə Qorqud» un möhtəşəmliyini əyanlaşdırmaq, türkdilli xalqların bədii təfəkkürünün və dilinin təkamülündə onun böyük rol oynadığını, həqiqətən bir çox cəhətdən zəngin və universal, nadir sənət abidəsi olduğu barədə daha geniş təsəvvür yaratmaq mümkündür.

Sətiraltı və sətirüstü mənalara olmadan eposun boylarının nə dərəcədə anlaşılmasında əşkara çıxarmaq tədqiqat işinin aparıcı məqsədlərindən biridir ki, bu məqsəd də tədqiqat işində qabarıq şəkildə izah olunmuşdur.

Göstərilən məqsədlərə çatmaq üçün aşağıdakı konkret məsələlərin həlli vacibdir:

- dastanın tərcümələrində istifadə olunmuş sətiraltı və sətirüstü mənalardan istifadə etmə proseslərinin izlənilməsi, sətiraltı və sətirüstü mənalara statistik səciyyəsinin verilməsi, hən hansı bir tərcüməçilərin tərcümələrinin müqayisə edilməsi;

- Dədə Qorqud dövründən indiyə kimi dilimizin inkişaf tarixinin müəyyənləşdirilməsi;

«Dədə Qorqud» boyları xalqımızın ən qədim qəhrəmanlıq dastanlarından biridir. Bu dastanların formalaşma dövrü X-XI əsrlərə aiddir. Əsas etibarilə bu əsərlərdəki hadisə və əhvalatlar dastanların əsas məzmununu təşkil edir. Lakin bu, dastanlarda xalqımızın çox qədim zamanlardan başlayaraq, yaratdığı əfsanə, əsatir və qəhrəmanlıq xatirələrinin də izləri, əlamətləri yaşamaqdadır. Vətənpərvərlik qəhrəmanlıq motivləri «Kitabi Dədə Qorqud» dastanlarının əsas qayesidir. Dastanlarda həm yaşlı (Qazan xan, Dərsə xan, Qazılıq Qoca, Bəkil, Baybecan, Qaragünə və b.) həm də gənc (Beyrək, Basat, Buğac, Uruz, Qanturalı, Qarabudaq, Əmrah və b.) nəslə mənsub qəhrəmanlardan söhbət açılır. Eposdakı 12 boydan 9-u gənclərlə bağlıdır. El adətinə görə cavanlara qəhrəmanlıq göstərməyincə ad verilmir. Onlar igidlik göstərdikdə isə məclis qurulur, ağsaqqallar yığılır, Dədə Qorqud gəlir, gəncin qəhrəmanlıqlarını sayır və ona ad qoyur.

Buradakı qadınlar da igidlikdə, mərdlikdə kişilərdən geri qalmır, döyüş meydanında onlarla çiyin-çiyinə hünər göstərirlər. Ana adı dastanda Vətənin rəmzi kimi hər şeydən uca tutulur.

Dədə Qorqud adı ilə yaddaşımıza həkk olunmuş qədim oğuz dastanları həqiqətən də bir çox türk xalqlarının yaratdığı milli mədəniyyətin ən zəngin, ən ulu qaynaqlarından biridir.

«Kitabi Dədə Qorqud»un «Şəcərəyi - tərəkəmə» əsəri ilə öyrənilməsi dastanların tarixlə bağlı bir sıra cəhətlərini aydınlaşdırır.

Mərkəzi Asiyanın geniş bir hissəsinin tarixi sərvətlərindən biri olan Dədə Qorqud «etnik bərabərlik, tarix, adət - ənənənin əsas mənbəyi və onun sahibkar və yaradıcılarının isə dəyər sistemi» olan bir dastandır.

«Bu dastan azadlıq uğrunda döyüşləri xatirəyə çevirib». Son iki əsrdə Dədə Qorqud dastanı bir çox dillərə tərcümə olunmuşdur, bu proses o vaxta kimi davam etmişdir ki, Drezdenin Royal kitabxanasından əldə olunan əlyazmalar əsasında alman tərcüməsinin bir hissəsini nəşr edən H.F.Von Ditsin diqqətini cəlb etmişdir.

«Kitabi Dədə Qorqud»un digər yeganə əlyazması Vatikan kitabxanasında Ettore Rossi tərəfindən 1950- ci ildə aşkar olunmuşdur. Dədə Qorqud vərəqə üzərinə köçürülməyə kimi bu dastanda təsvir olunan hadisələr doqquz və onuncu əsrlərin sonunda şifahi rəvayətlərlə dildən-dilə dolmuşdur. «Kitabi Dədə Qorqud»un «Bamsı Beyrək» fəslində hətta erkən vaxtlara təsadüf edən son dərəcə məşhur Mərkəzi Asiya Alpamil dastanını demək olar ki, şifahi olaraq, qoruyub saxlayır.

«Kitabi Dədə Qorqud» elm aləminə 1815-ci ildə bəlli olmuşdur. Alman hüquqşünası H.F. Dits Drezden kitabxanasında «Dədə Qorqud» dastanlarını aşkar etmiş, «Basatın Təpəgözü öldürdüyü boyu» alman dilinə çevirərək, «Odissey»in nağılı səciyyəli təkgözlü Siklonun kor edilməsi sujetinin yeni variantı kimi nəşr etdirmişdir.

«Kitabi Dədə Qorqud»un bizə məlum olan ilk nüsxəsi Drezdendə Kral kitabxanasında aşkar edilən 154 səhifəlik bir əsərdir. Hər səhifədə 13 sətir vardır. Berlində hər səhifəsində 34 sətir olan 37 səhifəlik başqa bir əlyazma da tapılmışdır. Berlin nüsxəsi kimi tanınan bu abidə əslində Drezden nüsxəsindən köçürmədir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏDƏBİYYAT

1. «Kitabi-Dədə Qorqud» Fərhad Zeynalov, Samət Əlizadə
2. «The book of Dede Korkut» Geoffrey L.Lewis 1974, London
3. «The book of Dede Korkut» Faruk Sumer 1973
4. «Kitabi-Dədə Qorqud» Bakı, Yazıçı, 1988
5. «Kitabi-Dədə Qorqud» Bakı, 1962
6. «Kitabi-Dədə Qorqud» Həmid Araslı, Məmməd Hüseyin Təhməsin, 1950, Bakı
7. «Dədəm Qorqudun kitabı» 1973, Orxan Şaiq Gökyay
8. «Bədii Tərcümə və Mətn Dilçiliyi Məsələləri» 2003, Elza Allahverdiyeva
9. «Kitabi-Dədə Qorqud» (rus dilində Vasili Bartoldun tərcüməsində, 1951, baki nəş.)

Açar sözlər: linqvostatistik, epos, bibliografiya, semantik, tərcümə

Key words: linguistical, epos, bibliography, semantic, translation

Ключевые слова: лингвистический, эпос, библиография, семантические, перевод

Linguistical analysis of the epos "Kitabi-Dada Gorgud"

Summary

This article is dealing with the translation of "Dede Qorqud" epos. In the translations of epos the methods of translation of subtitled and superlinear meanings are great theoretical and practical importance as one of the new directions. The results obtained in the theoretical research in the field of the history of the Azerbaijani language in the process of translation of subtitle and superlinear meanings of the epos can provide invaluable evidence to substantiate a certain opinion. Linguostatistical, historical-comparative and descriptive methods were used to achieve the scientific goal of this article. In the article for the first time in Turkology, including Azerbaijani linguistics, the linguostatistical analysis of the epos "The Book of the Dede Qorqud" was carried out in a systematic way at the phonetic, lexical and morphological levels.

Лингвистический анализ эпоса "Китаби-Дада Горгуд"

Резюме

Эта статья переводе эпоса «Книга Деде Коркут» с субтитрами в переводах эпоса «Книга Деде Коркут» имеют большое теоретическое и практическое значение как одно из новых направлений. Результаты, полученные в теоретических исследованиях в области истории Азербайджанского языка в процессе перевода линейное и подзаголовка значений саги, могут предоставить неоценимые доказательства для обоснования определенного мнения. Для достижения научной цели статьи использовались лингвостатистический, историко-сравнительный и описательный методы. Впервые в Тюркологии, включая Азербайджанское языкознание, лингвостатистический анализ эпоса «Книга Деде Коркут» был проведен на фонетическом, лексическом, морфологическом уровнях как системе.

RƏYÇİ: prof. Abbasov Abbas